

מבט על, גיליון 591, 14 באוגוסט 2014

להוציא את האוויר מהבלון הקטארי

קובי מיכאל ויואל גוז'נסקי

תמיכת קטאר בחמאס וההתנגדות החריפה של ישראל, מצרים וסעודיה לניסיון האמריקני לאפשר לקטאר תפקיד במאמץ להשגת הפסקת אש ברצועת עזה, עוררו דיון בנוגע להתנהלותה של קטאר בזירה האזורית והבינלאומית ובנוגע למעמדה, השפעתה ומניעיה. תמיכה מתמשכת של האמירות הזעירה והעשירה בתנועות טרור במרחב המזרח תיכוני והשימוש שהיא עושה בתחנת השידור הפופולארית והמשפיעה שלה – אל-ג'זירה, חושפים את תרומתה השלילית והמסוכנת ליציבות ולביטחון במרחב. מדיניותה של קטאר והתנהלותה מאופיינות בסוג של דואליות. לצד תמיכה בארגוני טרור וחתימה כנגד הציר המתון של העולם הערבי (בהובלת סעודיה ומצרים), נהנית קטאר מחסות ותמיכה אמריקנית, משמשת כגורם מתווך עבור המערב מול איראן, יכולה להשפיע על חמאס, ויש אף הערכות בדבר שיתופי פעולה חשאיים של קטאר עם מדינות מערביות כנגד איראן וכנגד גורמים אחרים, הנתפשים על ידי מדינות המערב כאויב.

דואליות זו מתבררת כסוג של היגיון מכוון באסטרטגיית ההישרדות של האמירות, החלשה (צבאית) והמאוימת בפוטנציה על-ידי כמה שחקנים אזוריים משמעותיים, בין אם מדינתיים ובין אם לא-מדינתיים (ארגוני טרור). בה בעת, אותו היגיון דואלי, מקשה על מדינות המערב, ובראשן ארצות הברית, לפעול כנגד התנהלותה החתרנית והמסוכנת של קטאר.

ההיגיון שהנחה את אסטרטגיית ההישרדות של קטאר הוכיח עצמו בשני העשורים האחרונים, האמיר חמד בן חליפה אל-ת'אני שהדיח את אביו מהשלטון ביוני 1995, הוביל את קטאר לשגשוג פוליטי וכלכלי והפך אותה לשחקנית אזורית משפיעה. התנהלותה של קטאר בשנים האחרונות, בעיקר מאז פרוץ הטלטלה הערבית ובדגש לגבי תמיכתה בארגוני טרור קיצוניים בסוריה, עיראק ולוב לצד תמיכה מופגנת באחים המוסלמים במצרים ובחמאס, מובילה אותה אל מעבר "לשיא ההצלחה". בנקודת הזמן הזו, מצליחה קטאר לערער את שלווה של שחקנים אזוריים ומאיימת על אינטרסים חיוניים שלהם.

העוצמה הכלכלית כאסטרטגיית הישרדותית

נסיבות גיאולוגיות – (המדינה העשירה בעולם במונחי תל"ג לנפש), ונכונות להשתמש בהן כדי להתערב בסכסוכים מהמגרב ועד הלבנט, שמו את קטאר על המפה. באופן הבסיסי ביותר, הקטארים מאמינים כי מימון ותמיכה בגורמים כגון חזבאללה, חמאס והטליבן יספקו להם "תעודת ביטוח" מפני אותם כוחות: על משקל: "אנו מוכנים לתמוך ולסייע לכם כל עוד אתם ורעיונותיכם תתרחקו מארמונותינו!". באותו אופן פועלת רשת הטלוויזיה שבבעלות משפחת המלוכה, אל-ג'זירה, המבקרת את היעדר הדמוקרטיה במצרים בעוד בית המלוכה הקטארי נותר מחוסן מפניה. במילים אחרות, ערעור היציבות בחוץ ישמור על היציבות מבית.

אולם כוחה של האמירות אינו בלתי מוגבל. רבים לא מרוצים מהאקטיביזם, שלא לומר האופורטוניזם, הקטארי במרחב הערבי. כמה משכנותיה מצויות במשבר גלוי עמה בשל תמיכתה בתנועת האחים המוסלמים ובארגוני לוויין שלה דוגמת חמאס. ולראיה, במארכ 2014 הודיעו סעודיה, איחוד האמירויות ובחריין, כי הן משיבות את שגריריהן מקטאר בשל תמיכתה של זו בתנועת האחים המוסלמים, אותה הם רואים כחתרנית ומסכנת את הלגיטימציה הדתית שלהן ואת יציבותן.

לקטאר הייתה השפעה מסוימת גם בירושלים עמה היא שמרה על יחסים פתוחים, מעין נורמליזציה דה-פקטו, יחסים שדוחה התגאתה בהם ושתרמו להיותה יוצאת דופן בנוף הערבי. אולם, מבצע "עופרת יצוקה" וקשריה של קטאר עם גורמים כמו איראן וחמאס – לה העניק אביו של האמיר הנוכחי צ'ק בסך 400 מיליון דולר בביקור מתוקשר בעזה – הביאו לבסוף לניתוק היחסים בין המדינות.

קשה למצוא בהיסטוריה המודרנית מקרה דומה של מדינה ששטחה קטן כל כך ושללה היסטוריה דלה כל כך, שהוציאה אל הפועל מדיניות חוץ שאפתנית כל כך. האמירות המונה כ-250,000 אלף אזרחים (בנוסף לכמעט שני מיליון עובדים זרים, שרובם מועסקים בתנאי עבדות, תוך הפרה בוטה של זכויות אדם), שיחקה בשנים האחרונות 'במגרש של הגדולים' והרחיקה לכת יתר על המידה.

יכולותיה הכלכליות ומיקומה הגאוגרפי בין איראן לסעודיה מקשים גם על מעצמות דוגמת ארצות הברית, לה אינטרסים כלכליים וביטחוניים משמעותיים בקטאר, להתעלם ממנה. המשענת הביטחונית האמריקאית מאפשרת את הפעלתנות הדיפלומטית של האמירות בידיעה, כי ביטחונה נשמר: קטאר מארחת את מפקדת פיקוד המרכז האמריקאית, בשטחה בסיס חיל האוויר האמריקאי הגדול במזרח התיכון ולאחרונה חתמה על חוזה ענק (בהיקף של כ-11 מיליארד דולר) לרכישת אמצעי לחימה אמריקאים מתקדמים.

קטאר כגורם מערער יציבות – משמעותיות ודרכי פעולה אפשריות

תמיכת קטאר בארגונים קיצוניים במזרח התיכון, החותרים תחת משטרים קיימים, מזינים מלחמות אזרחים ומפעילים מכונות טרור רצחניות, מובילה לערעור יציבותה של המערכת האזורית ולפגיעה של ממש באינטרסים בסיסיים ומשמעותיים של שחקנים אזוריים חשובים, כמו-גם באלו של ארצות הברית והעולם החופשי בכללו. נדמה, כי מדובר כאן במקרה של "גולם שקם על יוצרו" – שחקן אזורי, הממנף עוצמה כלכלית אדירה, באופן בלתי אחראי ומביא לכדי אבסורד את היחס שבין גודלו, מורשתו, ואופי התנהלותו, הראוותני והנצלני, לבין השפעתו השלילית והמסוכנת על יציבות האזור.

המפתח להשפעה על קטאר ועל שינוי אורחותיה הוא ארצות הברית. בעבר הוכיחה זו את יכולתה ללחוץ את קטאר, עת שידרה רשת אל-ג'זירה קלטות של אל-קאעדה. ארצות הברית זקוקה לקטאר, בעיקר לאור הערעור שחל במעמדה ובהשפעתה באזור. קטאר יכולה לשמש כמתווכת בין ארצות הברית לבין גורמים רדיקליים שונים, דוגמת הטליבן, "המדינה האסלאמית" (ISIS) וכמובן חמאס ולכן עליה לתמרן בצורה מושכלת בכל הנוגע להפעלת לחץ על קטאר. אך בה בעת, חשוב לזכור, כי הקטארים זקוקים לא פחות, ואולי אף יותר, לאמריקאים, המספקים להם הגנה ושבלעדיהם עלולה קטאר ליפול שדודה למול יריביה ומשחרי רעתה. למרות חשיבותה ומרכזיותה של ארצות הברית בכל הנוגע להשפעה על התנהלות קטאר, יש דרכים נוספות אותן ראוי לאמץ, על-מנת ללחוץ את קטאר ולרסן את התנהלותה השלילית. על השחקנים האזוריים, שאת האינטרסים החיוניים שלהם מסכנת קטאר, לאחד כוחות, לגייס שותפים נוספים בקהילה הבינלאומית, בין אם מדינות ובין אם ארגונים, ולפעול באופן יצירתי ונחוץ לריסונה של זו. הפעולות צריכות להתקיים במישור הגלוי ובמישור הנסתר והחשאי כאחד ובלבד שחיל יתחיל לאחוז בארמונות קטאר ורעדה תחלף במנהיגיה.

במישור הגלוי יש לגייס ארגוני זכויות אדם ולפעול משפטית כנגד הניצול המחפיר של עובדים זרים בקטאר וכנגד הפרת זכויות האדם והעובד שלהם. יש לתבוע את קטאר בכל בית דין אפשרי ולאצלה להתגונן משפטית ובסופו של יום גם להפסיד הרבה כסף, אך בעיקר כדי לכרסם במעמדה הבינלאומי. בנוסף, יש להוביל קמפיין בינלאומי לביטול אירוח המונדיאל בקטאר בשנת 2022. מדובר בפגיעה של ממש ביוקרתה של קטאר, הרוואה באירוח המונדיאל הישג משמעותי והכרה בחשיבותה. לא ברור אם את הזכות לארח את המונדיאל קנתה קטאר בשלמונים (פיפ"א פתחה בחקירה בנושא), אך אין כל מניעה לפעול לשלילת זכותה של קטאר לאירוח המונדיאל בגין יחסה הנצלני והדורסני כלפי מאות אלפי העובדים הזרים, המועסקים בבניית המתקנים והתשתיות לאירוח המונדיאל. מעבר לאלו יש לפעול להשחרת פניה של קטאר מעל כל במה אפשרית ולהציג את משמעותיות התמיכה של קטאר בארגוני טרור רצחניים. יש לדחוק את קטאר לקרן זוית, להכניסה לעמדת מגננה ולגרום לה לחשוב יותר מפעם אחת, טרם תשלח ידה לארנקה התפוח לצורך מימון גורמי טרור.

במישור החשאי, ניתן לחשוב על מגוון של פעולות יצירתיות שיהיה בהן כדי להבהיר לקטאר, ולו ברמיזה, כי תמיכתה בגורמים מערערי יציבות באזור עלולה לגבות ממנה מחיר באופן שיפריע את שלוותה הנהנתנית, ושיבהיר כי גם במנגנוניה ובנכסיה יכולים לחול שיבושים כאלו ואחרים. איחוד כוחות ושילוב נכון של פעולות גלויות וחשאיות יוכל להבהיר את נחישות המחנה המתון והאחראי לסכל את השפעתה השלילית והמסוכנת של קטאר. איחוד כוחות ומאמצים בשני הממדים ויצירתיות בצד, יסייעו להביא לערעור הביטחון העצמי של היושבים בארמונות קטאר ולמחשבה נוספת שלהם בדבר מאזן הרווח וההפסד של מדיניות התמיכה בגורמים הרדיקאליים, ואז אולי למתן דרכיהם, באופן שיפחית את ההשפעה השלילית על יציבות האזור וביטחונו.